

K SLOVANOM V SPODNJI AVSTRIJI

IRENA SIVEC-RAJTERIČ

Mestni muzej, Ljubljana

V času 9. in 10. stoletja je bilo ozemlje današnje Spodnje Avstrije razdeljeno med štiri politične enote: Vzhodno Krajino, Karantanijo, Zgornjo Panonijo in Velikomoravsko. Vzhodna Krajina je bila v glavnem naseljena s Franki in Bajuvari, ostala tri področja pa je večinoma naseljevalo slovansko prebivalstvo.

Po avarskem zlomu 803 so ozemlje Spodnje Avstrije začeli intenzivneje naseljevati Slovani. To odseva predvsem v tvorni kulturi, ki nam jo izpričajo grobišča. V severozahodnem delu Spodnje Avstrije so v tem času gomilni pokopi, kot jih poznamo z južne Češke in južne Moravske, kar kaže na vdor slovanskih plemen s severa. Velik del teh grobišč sicer še ni raziskan. Doslej so take izkopavali na Messernu, Irnfritzu in Staningersdorfu. V gomili je grobna jama obdana s kamni, truplo pa v leseni krsti. Zaradi neugodne geološke sestave tal se niso ohranila niti okostja niti kostni ostanki morebitnih živalskih pridatkov. Tako, da dejansko dobimo v grobu samo lončenino (glinaste posode, v katerih je bila hrana).

V obdonavskem prostoru vzhodno od Ennsa do madžarske meje in na prostoru južno od Dunajskega hrbta so plana grobišča: Pottenbrunn, Tulln in še bolj na jugu Pitten. To so običajni okostni grobovi s krstami. Okostja so usmerjena proti vzhodu, z rahlimi odkloni. Nekaj krst je bilo ovitih v goveje kože z lobanjo in rogovimi na zgornji strani krste. V Tullnu je bilo sedem takih grobov, nekaj v Pittnu ter še v Wartmannstettnu, Unter Thalheimu in Eggendorfu na Wagramu. To je dokaj nenavaden pojav; iz češkoslovaškega prostora poznamo en grob iz Bešenove in enega iz Starega Mesta (grob 277/49) ter enega iz avaroslovanskega grobišča Sopronköhede. Ostaja nerešeno vprašanje, kakšen je bil to obredni pogrebni običaj, vsekakor je poganski. Pridatki v ženskih grobovih so bolj skromni. Značilni so bronasti prstani z rombično razširitvijo, različne vrste uhanov (med njimi »karantanski« z zavoji, s katerih vise verižice) in zapetnice, pogoste so tudi pisane ogrlice iz raznovrstne steklene paste. Od uporabnih predmetov so pridani še noži, predilna vretenca in ozki koščeni tulci. Moški so bili pokopani z nožem, kresilnikom in včasih z orožjem, predvsem najdemo v moških grobovih sulične osti in »češke« sekire.

Tretje področje slovanskih grobišč je v Vinskem predelu (Weinviertel). Od tod so poznani Steinabrunn, Bernhardstahl, Rabensburg, Hohenau ob Moravi in Laa ob Thai. Grobišča se neposredno navezujejo na moravski prostor, le v lončenini je nekaj razlike. Zelo pogosto je pridano orožje in tudi na okostjih so opazne poškodbe (obe glavi na razstavi).

V sredini 9. stoletja se opaža razlika v pokopih. Nič več ni poganskih običajev, nič več ni pridatkov hrane. Začno se graditi prve pokopališčne cerkve. Proces pokristjanjevanja je na tem prostoru dokaj hitro potekal. Ena takih misijonskih postaj je bil tudi Traismauer z najstarejšo karolinško cerkvijo na tem območju, kjer je bil krščen tudi pribegli moravski knez Pribina (830). Seveda nam sami grobovi in pridatki v njih dajo le nekatere vidike življenja in razmer v neki dobi. Veliko več podatkov o vsakodnevem življenju dobimo z raziskovanjem naselbin. Tako je bila izkopana slovanska naselbina v Sommereinu. Nekaj sondažnih raziskav so izvedli na Föhrenhügglu in Hohenau ob Moravi. V Bernhardstahlu so bile v germansko naselbino rimskega časa vkopane jame za shranjevanje žita, ki so nedvomno sodile k velikomoravskemu gradišču na Pohanskem. V tem času naseljujejo in utrjujejo velika gradišča, kakršna so poznana predvsem iz Češke. Vendar jih najdemo tudi na ozemlju Spodnje Avstrije. V tem času t. j. proti koncu 9. stoletja je Velikomoravska v svojem razcvetu in prav na tem področju je potekal del njene zahodne meje proti germanskim sosedom. Najbolj je raziskan Thunau na Kampi, poznamo pa še Schiltern in Senfberg ter na jugu Spodnje Avstrije Pitten.

Na gradišču Thunau potekajo na površini več kot 20 ha od leta 1965 vsakoletna sistematična raziskovanja. Izgleda, da je bila ta naselbina nekakšna državnica v malem, za katero so se neprestano bojevali, tako s frankovske kot z velikomoravske strani. Nekaj pomembnih podatkov o kulturnem in materialnem stanju prebivalcev bi dobili iz nekropole, ki je bila nižje ob sami reki, a je bila v prejšnjem stoletju ob gradnji železnice uničena.

Pokristjanjevanje je napredovalo (to je čas bojev salzburške, predvsem pa passauske škofije z misijonarji Ciril-Methodovih učencev). Ob koncu 10. stoletja se življenje zopet spremeni. Z vzhoda, kot že prej Huni in Avari, vpadejo nomadski Madžari. Kljub vpadam in občasnemu rušenju naselbin pa se življenje na tem prostoru nadaljuje. Odslej poznamo grobišča kot so Wieselburg, Frankenhausen, Zwentendorf, Langenschönbich, Köttlach. Na teh v grobovih ni več pravih pridatkov, temveč najdemo samo predmete, ki so del noše ali pa nakit. Kulturno sodijo v karantansko-ketlaški kulturni krog, predvsem v mlajšo stopnjo (emajlirane ploščate fibule, luničasti uhani z emajliranimi vložki, obseščni obročki). Po vdoru Madžarov so opazni tudi vplivi belobrdskega kulturnega kroga (ovratnice iz srčastih obeskov, grozdasti uhani, zapestnice s konci v obliki kačjih glav, torkvesi iz spletene žice). Te elemente najdemo v Kirchenbergu, pri Bad Deutsch Altenburgu (rimski Carnuntum) in v mlajših naselbinskih plasteh Sommerreina.

Po bitki na Leškem polju 955, ko so bili Madžari premagani, se zgodovinska situacija zopet spremeni: skoraj vsa Spodnja Avstrija pride v okvir Vzhodne krajine in plana grobišča počasi zamirajo.

Če povzamemo: V 9. stoletju odseva v severnem delu Spodnje Avstrije v tvorni kulturi velikomoravski kulturni krog, in sicer v srednjegradiščanskem obdobju. To je t. i. podeželska kultura prebivalcev, ki so se ukvarjali s polje-

delstvom in živinorejo. Poznamo jo tudi iz manjših grobišč na Češkem in Slovaškem. (Znojmo, Vysočani, Bešenove); je pa revnejša od same mestne velikomoravske kulture, kot jo izpričujejo velika grobišča v Starem Mestu, Břeclavu pri Pohanskem in Mikulčicah. Že na tem prostoru, zlasti pa v Pottschachu, Bernhardstahlu je opazen tudi nakit karantanske stopnje (uhani z zavoji), s katerih visijo verižice) in reminiscence pozne avaroslovanske kulture. Ta grobišča sodijo v isti tip grobišč kot je pri nas npr. Brodski Drenovac. V južnem delu Spodnje Avstrije so predmeti karantanske stopnje (uhani z zavoji in verižicami ali jagodo, dvoramne fibule) še pogostejši (Pitten, Gars ob Thunau, Wieselburg, Mühling, Oberleis). V 10. stoletju se pojavi tvorna kultura ketlaške stopnje karantansko ketlaškega kulturnega kroga, predvsem v osrednjem južnem delu Spodnje Avstrije (Köttlach, Zwentendorf, Langenschönbichl), vendar so opazni še velikomoravski elementi (uhani s storžastim osrednjim delom) ter že mlajši belobrdski vplivi — pilinski tip uhanov, zapestnice z zaključki v obliki kačjih glav, torkvesi in srčasti priveski.

ZU DEN SLAWEN IN NIEDERÖSTERREICH

Zusammenfassung

Im 9. Jahrhundert spiegelt sich in den materiellen Überresten des nördlichen Teils Niederösterreichs der Grossmährische Kulturkreis wider, zur Zeit der mittleren Ringwall-Periode. Wir haben damit die sog. »ländliche« Kultur der Einwohner vor uns, die sich mit Ackerbau und Viehzucht befassten. Bekannt ist diese auch aus kleineren Nekropolen in der CSSR (Znojmo, Vysočany, Bešenove) und ist erheblich ärmlicher als die städtische Grossmährische Kultur, wie sie die grossen Nekropolen in Stare Město, Břeclav bei Pohansko und Mikulčice aufweisen. Schon in diesem Raum, besonders aber in Pottschach und Bernhardstahl sind auch Schmuckformen der karantanischen Stufe (Ohringe mit Spiralen mit herabhängenden Kettchen) und Reminiscenzen der späten Awaroslawischen Kultur zu bemerken. Diese Nekropolen gehören zum selben Typ wie bei uns z. B. Brodski Drenovac. Im südlichen Teil Niederösterreichs sind Gegenstände der karantanischen Stufe (Ohringe mit Spiralen und Kettchen oder Perlen, zweiarmlige Fibeln) noch häufiger (Pitten, Gars ob Thunau, Wieselburg, Mühling, Oberleis). Im 10. Jahrhundert erscheint die materielle Kultur der Köttlacher Stufe des Karantanisch-Köttlacher Kulturkreises, vor allem im zentralen Südteil Niederösterreichs (Köttlach, Zwentendorf, Langenschönbichl), doch machen sich auch noch grossmährische Elemente bemerkbar (Ohringe mit zapfenförmigem Mittelteil) sowie die noch jüngeren Belo Brdo-Einflüsse (Pilintyp von Ohringen, Armreife mit Schlangenkopfen, Torques, herzförmige Anhänger).